УДК 338.45

О. В. Посилкіна, Н. Ю. Деркач, Н. М. Мусієнко
Національний фармацевтичний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовані методики проведення фінансово-економічної діагностики підприємств. Рекомендовані нові підходи до побудови системи фінансово-економічної діагностики фармацевтичних підприємств з використанням процесних технологій.

Ключові слова: фінансово-економічна діагностика; фінансовий аналіз; оцінка ймовірності банкрутства; процесні технології; фармацевтичні підприємства.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

У сучасних умовах нестабільної політичної ситуації, економічної кризи та падіння платоспроможного попиту населення українським підприємствам важко функціонувати на належному рівні: зберігати власні ринкові позиції; підтримувати належну якість виробленої продукції; утримувати адекватні ціни на товари; зберігати наявний персонал; підтримувати стійкий фінансовий стан. Тому сьогодні дуже важливим для підприємств є опанування методами фінансово-економічної діагностики, що дозволяє своєчасно виявляти ознаки стагнації підприємства, вид і ступінь складності цього стану, причини її появи [4].

Для вітчизняних фармацевтичних підприємств (ФП) ці проблеми набувають особливої актуальності, оскільки погіршення фінансового стану ФП може призвести до зниження обсягів виробництва такого соціально-важливого продукту як лікарські засоби або навіть зникнення з продажу деяких з них у разі банкрутства певних вітчизняних фармвиробників. Отже, фінансово-економічна діагностика ФП повинна проводитися систематично насамперед для уникнення «загрози їхнього банкрутства» і завчасного опрацювання системи антикризового управління на підприємствах, які опинилися у скрутному становищі. Сутність фінансово-економічної діагностики ФП полягає в тому, що негативний вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ повинен діагностуватись ще на ранніх стадіях їх виникнення, що дозволяє підприємствам заздалегідь задіяти спеціальні механізми захисту та зберегти свою стабільність з урахуванням обраної стратегії соціально-економічного розвитку [7].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблем фінансово-економічної діагностики підприємств присвячені роботи таких вчених, як А. Альтман, У. Бівер, Р. Ліс, Р. Таффлер, І. А. Бланк, В. А. Забродський, С. М. Іл'яшенко, О. М. Кизим, В. В. Ковальов, Л. А. Костирко, М. М. Крейніна, Г. В. Савицька, О. С. Стоянова, А. Д. Шеремет, М. Г. Чумаченко. У своїх працях більшість з них, визначаючи сутність фінансово-економічної діагностики стану підприємства, в основному, мають на увазі проведення фінансового аналізу. Отже, на думку багатьох вчених «у наш час найбільш ґрунтовні, достовірні та узагальнюючі результати при оцінці усіх сфер діяльності підприємства надає діагностика його фінансового стану» [1–3; 5; 6].

Дослідженням в галузі фінансово-економічної діагностики підприємств фармацевтичної галузі займалися Б. П. Громовик, О. В. Посилкіна, О. В. Козирєва, А. С. Немченко, С. В. Огарь та ін. Специфіка діяльності ФП полягає в тому, що в їх діяльності нерозривно пов'язані економічні і соціальні процеси, що передбачає певну адаптацію методик, критеріїв фінансово-економічної діагностики до специфіки діяльності підприємств фармацевтичної галузі.

Безперечно, фінансовий аналіз достатньо об'єктивно дозволяє оцінити: оптимальність перерозподілу та ефективність використання фінансових ресурсів для забезпечення безперебійності виробничого процесу й економічного

© *О. В. Посилкіна, Н. Ю. Деркач, Н. М. Мусієнко, 2009*

зростання підприємства; здатність підприємства повністю і у визначені строки відповідати за своїми зобов'язаннями; раціональність використання власних і позикових коштів; ступінь ризику, що супроводжує фінансово-економічну діяльність підприємства; потенційні фінансові можливості підприємства, його здатність до генерування, нарощування капіталу та ін. Метою фінансового аналізу діяльності ФП є об'єктивна оцінка одержаних фінансових результатів і фінансового стану на основі системи ключових показників [7].

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Сьогодні у літературі наводиться значна кількість показників для аналізу фінансового стану підприємств [2–5]:

— показники, які характеризують майновий стан та структуру капіталу підприємства (коефіцієнти зносу, оновлення, вибуття, забезпеченості ліквідними активами, переведення оборотних активів у запаси або дебіторську заборгованість, простроченої дебіторської заборгованості, забезпеченості готовими засобами платежу, майна виробничого призначення та ін.);
— показники фінансової стійкості (коефіцієнти автономії, співвідношення власних і позикових коштів, забезпеченості власним оборотним капіталом, забезпеченості власним капіталом, маневровості власного капіталу, покриття інвестицій, довгострокового залучення позикових коштів, короткострокової заборгованості, кредиторської заборгованості та ін.);
— показники ліквідності та платоспроможності (коефіцієнти маневровості функціонального капіталу, покриття, поточної та абсолютної ліквідності та ін.);
— показники ефективності (коефіцієнти обіговості активів, запасів, готової продукції, дебіторської заборгованості, власного капіталу, тривалість операційного та фінансового циклів, рентабельність активів, продажів, основних фондів, власного капіталу та ін.).

Розрахунок наведених показників дає повне уявлення про загальний фінансовий стан підприємства. Проте, при проведенні аналізу фінансового стану підприємства за цими показниками, виникають певні суперечності. Так, оцінка, що заснована на показниках платоспроможності, може суперечити рівню фінансової стійкості, рентабельності і показникам ділової активності. Наприклад, підприємство на ранніх стадіях свого розвитку досить часто характеризується заниженими показниками платоспроможності, проте, це не характеризує його фінансову нестійкість. Крім того, деякі з розглянутих фінансових показників не мають нормативного (еталонного) значення, а тільки бажаний напрямок зміни (зростання або зниження). Це пов'язано з особливостями діяльності різних підприємств (тривалістю виробничого, операційного та фінансових циклів, різними фондо-, матеріало- і наукомісткостями виробництва), специфікою ринкових сегментів, на яких вони функціонують та ін. Як свідчить практика, існують суттєві розбіжності між середніми рівнями фінансових показників за галузями економіки.

Слід також зазначати, що за наявності значної кількості фінансових індикаторів в економічній літературі, на практиці такий комплексний аналіз фінансового стану практично не застосовується. Як правило, він проводиться лише фрагментарно, за незначним переліком показників для забезпечення потреб оперативного фінансового управління і в більшості випадків обмежується аналізом грошових потоків і стану дебіторської заборгованості [7].

З метою усунення цих недоліків та проведення найбільш об'єктивної та комплексної оцінки фінансового стану підприємств вітчизняними вченими розроблені відповідні галузеві методики. Це дозволяє уникнути протиріч при аналізі фінансового стану підприємства за певним набором показників, які не суперечать один одному; встановити їх нормативні значення з урахуванням галузевої специфіки; відібрати найбільш оптимальну кількість фінансових показників для створення цілісної та водночас зручної системи оцінки фінансового стану підприємств. Слід враховувати, що діагностування фінансового стану підприємства навіть за широким колом розрізнених часткових фінансових показників не дозволяє зробити однозначного висновку щодо фінансової стабільностьі або нестабільності підприємства. Це стає можливим лише за умов використання інтегральних підходів і врахування галузевої специфіки при розробці методик фінансово-економічної діагностики діяльності підприємств і відповідних нормативних (еталонних) значень критеріїв, використовуваних для цієї діагностики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою наукової статті є теоретичне обґрунтування загальної моделі фінансово-економічної діагностики ФП, заснованої на використані процесних технологій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

При проведені узагальненої оцінки фінансового стану ФП особлива увага приділяється діагностиці загрози банкрутства, оскільки ці процеси тісно взаємопов'язані. В економічній літературі фінансово-економічна діагностика підприємства, як правило, ототожнюється з оцінкою загрози його банкрутства.

У зарубіжних країнах для оцінки імовірності банкрутства підприємств широко застосовуються факторні моделі відомих закордонних економістів А. Альтмана, У. Бівера, Р. Ліса, Р. Таффлера та ін., що розроблені з метою проведення багатомірного дискримінантного аналізу [5; 8].

Найбільшого поширення дістала модель А. Альтмана:

$$Z = 0{,}717\,x_1 + 0{,}847\,x_2 + 3{,}107\,x_3 + 0{,}42\,x_4 + 0{,}995\,x_5,$$

де: x_1 — власний оборотний капітал/сума активів; x_2 — нерозподілений прибуток/сума активів; x_3 — прибуток до виплати відсотків/сума активів; x_4 — балансова вартість власного капіталу/позиковий капітал; x_5 — виручка від реалізації/сума активів.

Підприємства, для яких Z-рахунок більш за 1,23 потрапляють до числа фінансово стійких. У випадку, коли значення Z менш за 1,23, існує висока ймовірність банкрутства підприємства [8].

Дискримінантна модель, яка була розроблена Р. Лісом (Великобританія), має такий вигляд:

$$Z = 0{,}063\,x_1 + 0{,}092\,x_2 + 0{,}057\,x_3 + 0{,}001\,x_4,$$

де x_1 — оборотний капітал/сума активів; x_2 — прибуток від реалізації/сума активів; x_3 — нерозподілений прибуток/сума активів; x_4 — власний капітал/позиковий капітал.

Припустиме значення Z — рахунку дорівнює 0,037 [8].

У роботах Р. Таффлера для діагностики фінансового стану підприємств запропонована модель:

$$Z = 0{,}53\,x_1 + 0{,}13\,x_2 + 0{,}18\,x_3 + 0{,}16\,x_4,$$

де x_1 — прибуток від реалізації/короткострокові зобов'язання; x_2 — оборотні активи/сума зобов'язань; x_3 — короткострокові зобов'язання/сума активів; x_4 — виручка від реалізації/сума активів.

Якщо величина Z-рахунку більше за 0,3, це свідчить проте, що у підприємства непогані довгострокові перспективи. Коли Z-рахунок менше за 0,2, то банкрутство підприємства більш, ніж імовірно [8].

Результати проведеного аналізу ймовірності банкрутства за різними моделями на прикладі досліджуваного ФП наведені у таблиці.

Як видно з проведеного аналізу, розрахунки за розглянутими моделями дають суперечливі результати. За моделлю А. Альтмана і Р. Таффлера досліджуване ФП має низьку імовірність банкрутства. Але, відповідно до моделі Ліса загроза банкрутства для досліджуваного підприємства — висока. Це обумовлено тим, що наведені моделі розроблялися для західних країн і тому дають «добрі» результати в умовах стабільного зовнішнього середовища, податкового та господарського законодавства, невисоких темпів інфляції. Проте вони викривляють реальну картину фінансового стану підприємства при мінливому оточуючому середовищі, яке сьогодні характерно для України.

Для усунення цих недоліків М. Чумаченко [9] наведена багатогалузева модель оцінки імовірності банкрутства українських підприємств, яка має наступний вигляд:

$$R_b = \frac{P_{Рент} + P_{Лз} + P_{Мвк} + P_{Ппкз}}{4},$$

Таблиця

РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ДОСЛІДЖУВАНОГО ФП

Назва моделі	Критичне значення Z-рахунку	Розраховані показники Z-рахунку
Модель Альтмана	$Z > 1{,}23$ — низька ймовірність банкрутства підприємства; $Z < 1{,}23$ — висока.	$Z_{п.р.} = 0{,}717 \times 0{,}27 + 0{,}847 \times 0{,}09 + 3{,}107 \times 0{,}328 + 0{,}42 \times 1{,}2 + 0{,}995 \times 1{,}5 = 3{,}28.$ $Z_{к.р.} = 0{,}717 \times 0{,}28 + 0{,}847 \times 0{,}11 + 3{,}107 \times 0{,}352 + 0{,}42 \times 1{,}08 + 0{,}995 \times 1{,}76 = 3{,}59.$
Модель Ліса	$Z > 0{,}037$ — низька ймовірність банкрутства підприємства; $Z < 0{,}037$ — висока.	$Z_{п.р.} = 0{,}063 \times 0{,}113 + 0{,}092 \times 0{,}128 + 0{,}057 \times 0{,}09 + 0{,}001 \times 1{,}2 = 0{,}025.$ $Z_{к.р.} = 0{,}063 \times 0{,}169 + 0{,}092 \times 0{,}152 + 0{,}057 \times 0{,}11 + 0{,}001 \times 1{,}08 = 0{,}032.$
Модель Таффлера	$Z > 0{,}3$ — низька ймовірність банкрутства підприємства; $Z < 0{,}2$, — висока.	$Z_{п.р.} = 0{,}53 \times 0{,}923 + 0{,}13 \times 1{,}78 + 0{,}18 \times 0{,}343 + 0{,}16 \times 1{,}5 = 1{,}022.$ $Z_{к.р.} = 0{,}53 \times 0{,}909 + 0{,}13 \times 1{,}73 + 0{,}18 \times 0{,}387 + 0{,}16 \times 1{,}76 = 1{,}058.$

де $P_{Рент}$, $P_{Лз}$, $P_{Мвк}$, $P_{Ппкз}$ — імовірність виникнення подій для показників: рентабельності продажів, загальної ліквідності, маневровості власного капіталу, періоду погашення короткострокової кредиторської заборгованості, відповідно.

Відмінністю цієї моделі від класичних західних моделей оцінки банкрутства є те, що кожний з 4 відібраних фінансових показників є ризикоутворюючим. При цьому ймовірність банкрутства підприємства однаково залежить від кожного з чотирьох ризикоутворюючих факторів. Отже, ймовірність банкрутства досліджуваного підприємства є середньою величиною за імовірністю настання негативних наслідків за кожним з цих факторів. Таким негативним наслідком для кожного окремого фінансового показника є погіршення його значення [9].

З метою більш об'єктивної діагностики фінансового стану підприємств фармацевтичної галузі у наших попередніх дослідженнях [7] запропонована методика інтегральної оцінки фінансового стану підприємств, заснована на прийомах таксономічного аналізу. На підставі ретроспективних досліджень фінансового стану 21 промислового ФП за семирічний період побудована регресійна модель залежності інтегрального показника фінансового стану ФП ($I_{ФСП}$) від головних його складових:

$$I_{ФСП} = -0{,}1515 + 0{,}3014\,K_{Л} + 0{,}3231\,K_{ФС} + \\ + 0{,}3399\,K_{ДА} + 0{,}2754\,K_{РЕН},$$

де $K_{Л}$ — комплексний показник ліквідності; $K_{ФС}$ — комплексний показник фінансової стійкості; $K_{ДА}$ — комплексний показник ділової активності; $K_{РЕН}$ — комплексний показник рентабельності.

Визначені припустимі діапазони коливання $I_{ФСП}$ за зонами якісної оцінки фінансового стану ФП:

I зона — $0{,}5 \le I^{I}_{ФСП} < 1;$

II зона — $0{,}25 \le I^{II}_{ФСП} < 0{,}50;$

III зона — $0{,}10 \le I^{III}_{ФСП} < 0{,}25;$

IV зона — $0 \le I^{IV}_{ФСП} < 0{,}10.$

Порівняння фактичних значень фінансових показників окремого підприємства з нормальними і припустимими значеннями для певної зони, дозволяє визначати найбільш слабкі місця в його фінансовій діяльності і вносити конкретні пропозиції щодо напрямків удосконалення фінансового менеджменту на підприємстві і вибору орієнтирів при розробці фінансової стратегії. Таким чином, дана методика передбачає можливості управління фінансовим станом підприємства на підставі одержаних оцінок і створення механізму зворотного коригуючого впливу результатів діагностики на зміну фінансової стійкості ФП.

Таким чином, проведений аналіз показав, що сьогодні більшість авторів розглядають проблему фінансово-економічного діагностування підприємства тільки в контексті аналізу фінансових індикаторів та оцінки загрози його банкрутства. Але, на наш погляд, таке уявлення щодо сутності і задач фінансово-економічної діагностики підприємства є досить вузьким.

У широкому розумінні діагностика є визначенням і вивченням ознак, що характеризують стабільний стан системи з метою передбачення можливих відхилень і попередження порушень нормального режиму їхнього функціонування. В умовах ринку саме управління фінансами є головною сферою діяльності кожного підприємства, від якої залежить розширення обсягів виробництва, освоєння нових видів продукції, впровадження прогресивних технологій, вихід на нові сегменти ринку, участь у інвестиційних проектах та інші рішення, водночас, між цими процесами існує зворотній зв'язок. Забезпечення стабільного фінансового стану підприємства неможливе без продуктивного та ритмічного процесу виробництва, раціональної організації праці, ефективної маркетингової і збутової політики, його інноваційно-інвестиційного розвитку, ефективної системи управління персоналом та ін. Тому при проведенні фінансово-економічної діагностики ФП необхідно оцінювати ефективність діяльності підприємства за усіма його основними бізнес-процесами: матеріально-технічне забезпечення; виробництво; маркетинг і збут; фінанси підприємства; кадри та організація їхньої праці; інноваційно-інвестиційний розвиток; управління підприємством.

Виходячи з цього, сутністю фінансово-економічної діагностики ФП є визначення стану підприємства (є воно економічно стабільним або нестабільним) на підставі дослідження тенденцій зміни і розміру відхилення фактичного рівня попередньо обґрунтованих показників за основними бізнес-процесами від їх припустимого рівня і розробка системи відповідних рішень для оптимізації діяльності підприємства.

Отже, ми вважаємо, що в основу побудови системи фінансово-економічної діагностики ФП повинен бути покладений процесний підхід, сутність якого полягає у формуванні моделі основних бізнес-процесів підприємства та управління цими процесами для досягнення його стабільної та ефективної діяльності. Важливою практичною цінністю даного підходу є перетворення моделей і методів управління на форми документації,

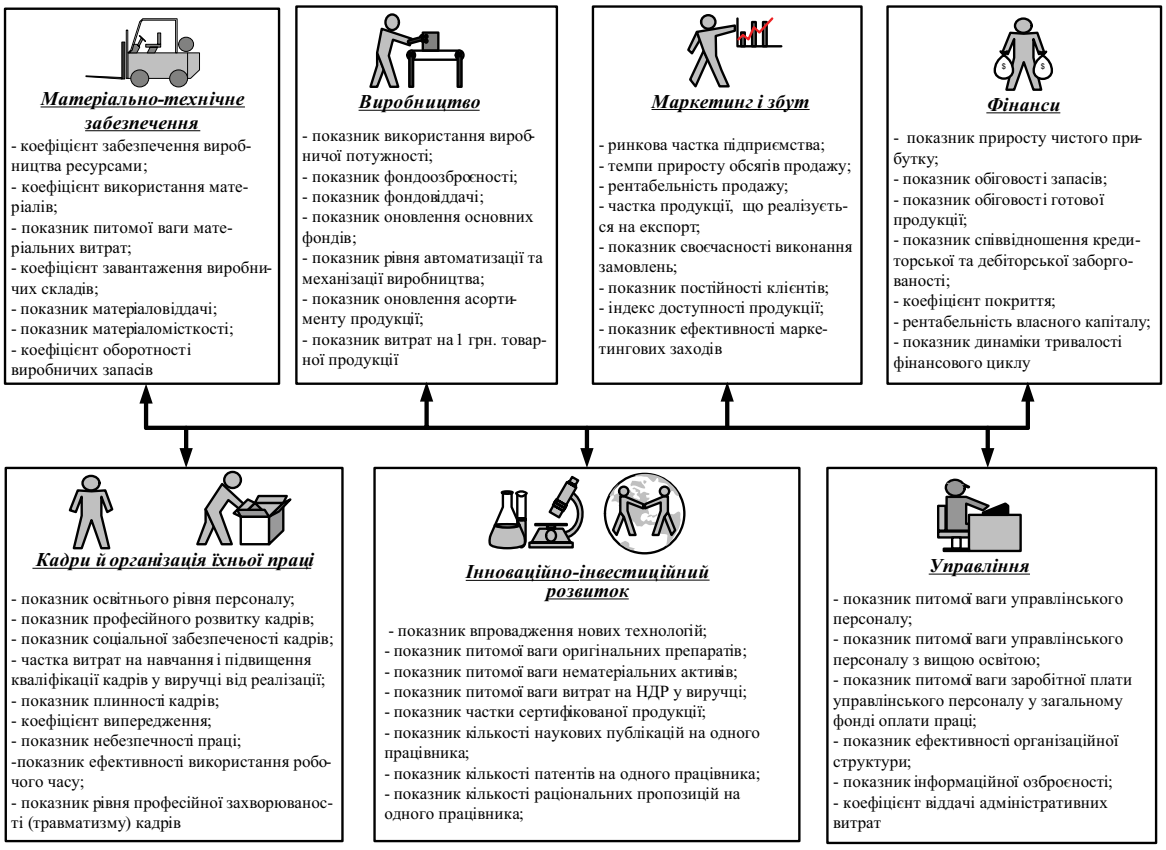

Рис. *Схема показників, рекомендованих для фінансово-економічної діагностики за основними бізнес-процесами ФП*

яка дозволяє персоналу підприємства уніфікувати процес фінансово-економічної діагностики ФП. Крім того, проведення фінансово-економічної діагностики підприємства на підставі моделювання бізнес-процесів відповідає вимогам міжнародних стандартів якості щодо впровадження процесного підходу в управління.

Схема фінансово-економічної діагностики за основними бізнес-процесами ФП представлена на рисунку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК

Проведений аналіз літературних джерел дозволив зробити висновки, що на сьогодні більшість вчених зводять фінансово-економічну діагностику діяльності підприємств до фінансового аналізу та оцінки ймовірності банкрутства. На наш погляд, на сучасному етапі розвитку фармацевтичних підприємств такий підхід є недостатнім. Тому, рекомендовано проводити фінансово-економічну діагностику діяльності ФП у контексті окремих бізнес-процесів (матеріально-технічне забезпечення; виробництво; маркетинг і збут; фінанси підприємства; кадри та організація їхньої праці; інноваційно-інвестиційний розвиток; управління підприємством) з використанням запропонованих показників за кожним із них.

Перспективами подальших розробок авторів є розробка методичних рекомендацій щодо побудови системи фінансово-економічної діагностики фармацевтичних підприємств із використанням процесних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Ветрова Н. М. Экономическая диагностика: проблемные аспекты / Н. М. Ветрова // Экономика и управление. — 2004. — № 4-5. — С. 6–8.
2. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства. Навч. посібник / О. І. Гадзевич. — К.: Кондор, 2004. — 180 с.
3. Євдокимова Н. М. Економічна діагностика / Н. М. Євдокимова, А. В. Кірієнко: Навч. метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2005. — 110 с.
4. Кизим М. О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінчен-

ко, Ю. С. Кончак. — Х.: ІНЖЕК, 2003. — 144 с.
5. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: Монографія / Л. А. Костирко. — Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. — 240 с.
6. Омаров Ш. А. Диагностика финансово-экономического состояния предприятия. — Режим доступу: http: // www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VMSU/2007-01/07osafus.htm
7. Посилкіна О. В. Інноваційно-інвестиційний розвиток фармацевтичного виробництва: проблеми фінансового забезпечення: моногр. / О. В. Посилкіна. — Х. : Вид-во НФАУ: Золоті сторінки, 2002. — 528 с.
8. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособие / Г. В. Савицкая. — Мн. : Новоезнание, 2002. — 704 с.
9. Чумаченко М.Г. Економічна модель оцінки імовірності банкрутства українських підприємств // Економічна наука. — 2006. — № 5. — С. 34–41.

УДК 338.45

О. В. Посылкина, Н. Ю. Деркач, Н. Н. Мусиенко

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проанализированы методики финансово-экономической диагностики предприятий. Рекомендованы новые подходы к построению системы финансово-экономической диагностики фармацевтических предприятий с использованием процессных технологий.

Ключевые слова: финансово-экономическая диагностика; финансовый анализ; оценка вероятности банкротства; процесные технологии; фармацевтические предприятия.

UDC 338.45

O. V. Posilkina, N. Y. Derkach, N. N. Mysienko

ACTUAL PROBLEMS OF FINANCIAL AND ECONOMIC DIAGNOSTICS OF THE PHARMACEUTICAL ENTERPRISES

In article existing techniques of financial and economic diagnostics of the enterprises are analysed. New approaches to construction of system of financial and economic diagnostics of the pharmaceutical enterprises with use of process technologies are recommended.

Key words: financial-economic diagnostics; financial analysis; estimation of probability of bankruptcy; process technologies; pharmaceutical enterprises.

Адреса для листування:
61001, м. Харків, вул. О. Невського, 18.
Кафедра управління
та економіки підприємства НФаУ.
Тел: (057) 771–81–47

Надійшла до редакції: 17.08.09